Kamil Pietrasik¹

***Ukraine in Transformation. From Soviet Republic
to European Society [Украина в трансформации.
От советской республики до европейского
общества], eds. A. Veira-Ramos, T. Liubyva,
E. Golovakha, Palgrave Macmillan,
Cham 2020, ss. 282***

Po wydarzeniach z tzw. Euromajdanu (2014 r.) i jego późniejszych następstwach, tj. ucieczce do Rosji ówczesnego prezydenta Ukrainy Wiktora Janukowycza i aneksji Krymu oraz walkach we wschodniej części Ukrainy między separatystami rosyjskimi i czeczeńskimi oddziałami wspierającymi Rosjan a ukraińską armią i przeciwnikami rosyjskimi, pojawiło się wiele publikacji nt. Ukrainy, a także przyczynków lub artykułów. Omawiana książka poświęcona Ukrainie różni się od innych, np. *Through Times of Trouble. Conflict in Southeastern Ukraine Explained from Within*² czy *Ukraine and the Art of Strategy*³ lub *Churches in the Ukrainian Crisis*⁴, tym, iż porusza nie tylko aktualne społeczne i polityczne problemy ukraińskiego państwa, lecz koncentruje się głównie wokół zagadnień ekonomicznych. Wieloautorska publikacja składa prócz z wstępu i zakończenia z 9 ciekawych, aktualnych tekstów dot. Ukrainy. Co ciekawe, w porównaniu z inną publikacją dot. państwa ukraińskiego *Ukraine and Beyond*.

¹ Towarzystwo Azji i Pacyfiku, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8579-0659>, e-mail: kamilpietrasik@interia.pl.

² A. Matveeva, *Through Times of Trouble. Conflict in Southeastern Ukraine Explained from Within*, Lanham–Boulder 2018, ss. 337.

³ L. Freedman, *Ukraine and the Art of Strategy*, Oxford–New York 2019, ss. 233.

⁴ A. Krawchuk, T. Bremer (eds.), *Churches in the Ukrainian Crisis*, Cham 2016, ss. 225.

*Russia's Strategic Security Challenge to Europe*⁵ redaktorzy naukowcy tejże książki nie zdecydowali się na podzielenie jej na poszczególne rozdziały. Zapewne ma to związek z tym, iż praca, o czym wspomniano wcześniej, skoncentrowana została wokół spraw gospodarczych i ekonomicznych państwa ukraińskiego.

Tytułem wstępu *Introduction: Ukrainian Society Under Reluctant Transformation and Institutional Duality* redaktorzy naukowcy omawianej publikacji wskazali na najważniejsze wydarzenia od chwili ogłoszenia niepodległości (w 1991 r.) przez Ukrainę na płaszczyźnie nie tylko politycznej, społecznej, ale także gospodarczej. Autorzy wstępu nadmieniają, że jest to kompleksowy przegląd zmian, z jakimi mamy do czynienia od blisko trzech dekad na terytorium Ukrainy. Słusznie zauważają wydarzenia, takie jak pomarańczowa rewolucja, potem tzw. Euromajdan i zmiana władzy politycznej w wyniku tychże zająć, jakie miały miejsce począwszy od 2014 roku, oraz rosyjska okupacja Krymu i interwencja w regionie Donbasu (s. 1). Trudno się z powyższymi stwierdzeniami nie zgodzić, bowiem, to one zadecydowały o przyszłości państwa ukraińskiego oraz zmieniły o 180 stopni sytuację ówczesną i obecną w tym kraju, a tym samym miały swoje odzwierciedlenie w wielu sferach państwa ukraińskiego.

Drugim tekstem jest *Empirical Evidence of Persistent Institutional Duality in Ukraine* autorstwa A. Veiry-Ramosa i E. Golovakhy. Autorzy dokonują analizy wyników, jakie przeprowadziło Towarzystwo Ukraińskie, które zapytało mieszkańców Ukrainy o ich ocenę sytuacji w kraju oraz podejście do państwowych instytucji na przestrzeni lat 1994–2018. Ostatnie wyniki tego badania z 2018 roku wykazały, iż społeczeństwo ma bardzo niski poziom zaufania do „nowych” postsowieckich instytucji oraz bardzo niski poziom zadowolenia i akceptacji z wydajności wybranych m.in. urzędników państwowych (s. 19). Na przykład zaufanie do instytucji państwowych maleje i z 15% spadło do 5% wg ostatniego badania. Pokazuje to, iż Ukraińcy nie mają nie tylko zaufania do władz państwowych oraz instytucji, ale także żywią niechęć i nie wierzą, iż organy te mogą działać korzystnie dla ich dobra oraz dla społeczeństwa ukraińskiego. Na uwagę zasługuje fakt, iż w artykule wykorzystano trzy tabele, które pozwalają lepiej zrozumieć poruszany temat.

Tymofii Brik i Olesii Shestakovskiy w tekście *Attitudes About Privatization and the Shadow of Communism: 25 Years of Anti-market Scepticism*, pochyłili się z kolei nad kwestiami prywatyzacji na przestrzeni 25 lat od upadku komunizmu. Autorzy swoje przemyślenia oparli na badaniach empirycznych oraz faktach historycznych. Z tekstu dowiadujemy się, iż w 1992 roku, czyli rok

⁵ H. Matlary, J. Heier (eds.), *Ukraine and Beyond. Russia's Strategic Security Challenge to Europe*, Cham 2016, ss. 291.

po uzyskaniu niepodległości przez Ukrainę, aż 64% Ukraińców pozytywnie wypowiadało się nt. prywatyzacji gruntów rolnych, zaś 25 lat później, czyli w 2018 roku, tylko 20% tak myślało (s. 35). Można wysnuć wniosek, iż taki spadek spowodowany może być tym, iż Ukraińcy zaobserwowali, jak wygląda prywatyzacja w ich państwie i nie do końca zgadzają się co do sposobu prywatyzowania gruntów państwowych. Stopniowo, z roku na rok, coraz mniej Ukraińców pozytywnie myślało o prywatyzacji – głównym aspekcie gospodarki rynkowej w krajach przechodzących transformację (s. 35). Również i ten artykuł wzbogacony został o cztery tabele, które zawierają procentowe dane statystyczne i różne stwierdzenia nt. prywatyzacji na Ukrainie od 1992 do 2018 roku.

Z kolei Elena Simonchuk zaproponowała tekst *The Dynamics of Class Structure in Post-Soviet Ukraine*, w którym to ukazano zmiany instytucjonalne w sferze politycznej i gospodarczej, które stały się warunkiem dynamiki klasowej w okresie postsowieckim. Empiryczną podstawą badań są dane statystyki ukraińskiej i międzynarodowej, badania przeprowadzone na opiniach ukraińskiego społeczeństwa, a także częściowo ustrukturyzowane wywiady z przedstawicielami klasy robotniczej i średniej. Jak widać, dobór metod badawczych był prawidłowy i adekwatny do poruszanej problematyki. Autorka stwierdziła, iż: „Od lat 90. stopniowo rozwija się nowa struktura klasowa społeczeństwa ukraińskiego opracowana na podstawie nierównego stosunku do własności prywatnej zróżnicowanej pod względem wielkości (dużej, średniej i małej) oraz pozycji na rynku pracy” (s. 56). Trudno się nie zgodzić z tym stwierdzeniem, bowiem widać rozwarstwienie społeczeństwa ukraińskiego na tle ekonomicznym i możemy zaobserwować grupę bardzo zamożnych osób, wielu ukraińskich oligarchów, którzy dysponują wielkimi kapitałami oraz mniej zamożną grupę, która żyje na granicy minimum socjalnego⁶. E. Simonchuk swoje przemyślenia badawcze wsparła kilkoma wykresami oraz tabelami dot. m.in. dynamiki członkostwa w związkach zawodowych w wielu postradzieckich krajach w latach 1960–2013 (s. 80).

Z kolei następny artykuł poświęcony został głównie wpływu edukacji na dalszą ścieżkę życiowych młodych Ukraińców. Otóż Svitlana Oksamytna w *Education in Transition: Structure, Expansion and Inequality* wskazuje na fakt, iż w każdym społeczeństwie edukacja ma podstawowe znaczenie dla reprodukcji społecznej i można nawet uznać za kwestię bezpieczeństwa narodowego (s. 92). I trudno się z tym faktem nie zgodzić, bowiem edukacja w każdym

⁶ Szerzej zob. M. Odekon (ed.), *Encyclopedia of world poverty*, Vol. 3, Thousand Oaks–London 2006, s. 1085–1086.

kraju odgrywa ogromną rolę i kształtuje już od najmłodszych lat spojrzenie na przyszłość w kontekście ochrony państwa i pracy na rzecz poszczególnego państwa. Im więcej wykształconych ludzi w danym kraju, tym lepiej osiągać sukces i pozytywne wyniki ekonomiczne dla swojej ojczyzny oraz zajmując menadżerskie czy też kierownicze stanowiska. Na uwagę zasługuje fakt, iż autorka przytoczyła pewne dane. A mianowicie wg Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy zatrudnionych w 2018 roku było 16,4 mln osób. Według grup zawodowych 41% pracowników stanowili kierownicy (s. 116). Wskazuje to też na taką zależność, iż starannie odebrana edukacja i przekazywana wiedza daje danemu państwu, w tym Ukrainie, wielu fachowców w poszczególnej dziedzinie, a to procentuje na przyszłość. Zaznaczmy, iż ów tekst został oparty na danych statystycznych pozyskanych przez autorkę z Państwowego Urzędu Statystycznego Ukrainy za lata 1990–2018, a także na wynikach wielu ogólnokrajowych badań socjologicznych i sondaży opinii publicznej.

Z kolei Maxim Gatskov i Kseniia Gatskova w *Civil Society in Ukraine* zajęli się analizą rozwoju strukturalnego w kontekście politycznym i gospodarczym poradzieckiej Ukrainy. Owa analiza opiera się głównie dość dobrze dobranej i bogatej literaturze przedmiotu oraz w dyscyplinie socjologii nt. społeczeństwa (obywatelskiego) Ukrainy i poparta ankietą dot. zaangażowania obywatelskiego i postaw ludności ukraińskiej.

W *Religious Markets in Ukraine: Post-communist Revivals and New Directions* autorzy Tymofii Brik i Stanislav Korolkov wskazują na proces przemian, jakie nastąpiły na Ukrainie po upadku Związku Radzieckiego w kontekście religijnym. Ten rozdział pokazuje, że ożywienie religijne rozpoczęło się na Ukrainie od wczesnych lat 90. XX wieku i nie ma dowodów na dalszą sekularyzację. Obecnie, po dwóch i pół dekadę niepodległości, większość Ukraińców identyfikuje się jako religijna, przede wszystkim jako prawosławna (s. 146).

Z kolei w *The Ukrainian Media Landscape* Tetyana Nikitina pochyliła się nad aspektami wpływu mediów na społeczeństwo ukraińskie po upadku Związku Radzieckiego. Zaobserwowano, iż dziedzictwo komunistycznej przeszłości odgrywa ogromną rolę w obecnym systemie medialnym Ukrainy.

Zaś A. Veira-Ramos i T. Liubyva, dwoje redaktorów naukowych niniejszej publikacji, w tekście *Ukrainian Identities in Transformation* próbowali odpowiedzieć m.in. na pytanie, jak dramatyczne wydarzenia wpłynęły na ukraińską tożsamość narodową i na państwo ukraińskie. Zdaniem autorów dowody zebrane z analizy danych ze strony społeczeństwa ukraińskiego sugerują, że społeczeństwo ukraińskie umacnia swą tożsamość narodową i unika polaryzacji. Jednak to wszystko jest uzależnione również od wyznania oraz miejsca zamieszkania na Ukrainie. Otóż prawosławni Ukraińcy są bardziej oddani ojczyźnie niż Tata-

rzy krymscy jako muzułmanie. Również gdy mówimy o umacnianie tożsamości ukraińskiej, są różnice. Na przykład nie jest ona tak silna i widoczna u mieszkańców we wschodniej części Ukrainy – Donbasie, Krymie – niż w środkowej i zachodniej części Ukrainy.

Przechodząc dalej, natrafiamy na kolejny ciekawy artykuł dot. Ukrainy. Otóż Kateryna Ivaschenko-Stadnik zaproponowała *What's Wrong with the Donbas? The Challenges of Integration Before, During and After the War*, gdzie skupiła się na analizie i znaczeniu Donbasu dla Ukrainy w kontekście historycznym, teraźniejszym i przyszłościowym. Autorka zauważa, iż mało prawdopodobne jest to, że w obecnej chwili Donbas uda się zintegrować z resztą Ukrainy i zawsze, gdy będzie do tego dochodzić, natrafimy na impas w tej sprawie. K. Ivaschenko-Stadnik zamieściła kilka tabel, w tym m.in. tą, z której możemy odczytać, iż w Donbasie w 2000 roku za przyłączeniem do Związku Rosji i Białorusi było 70,7% jej mieszkańców, a 18 lat później 45,2%. Z kolei za integracją europejską Ukrainy było 49% mieszkańców Donbasu w roku 2000, a w 2018 roku zaledwie 16,9% (s. 239). Wynika z tego, iż Donbas bardziej preferował kurs prorosyjski aniżeli prozachodni. Spowodowane to mogło być tym, że region ten zamieszkują w większość Rosjanie i prorosyjsko nastawieni Ukraińcy.

I w końcu autorzy E. Golovakha, T. Liubyya, A. Veira-Ramos, S. Oksamytna, E. Simonchuk, K. Ivaschenko-Stadnik i T. Brik w konkluzji *Institutional Reform and Changes of Values for the Successful Transformation of Ukrainian Society* po dokonaniu podsumowania wszystkich zaproponowanych tekstów stwierdzili zgodnie, że transformacja Ukrainy pod każdym względem jest możliwe jedynie w przypadku chęci realizowania polityki liberalizacyjnej, rozwoju demokracji oraz skierowaniu ku Unii Europejskiej. A przede wszystkim chodzi o zmiany w systemie wartości społeczeństwa, a także o dokonanie gruntownej modernizacji ekonomii państwa ukraińskiego. Autorzy podsumowania słusznie zauważają, że będzie to trudny proces i rozłożony w czasie, gdy weźmiemy pod uwagę wieloletnie funkcjonowanie ukraińskiej gospodarki w czasach sowieckich, którego upadek pozostawił na Ukrainie brak inicjatywy w systemie wartości społeczeństwa w kontekście sektora przemysłowego.

Przechodząc w tym miejscu do wyszczególnienia mankamentów omawianej publikacji, to jedynie można wspomnieć o tym, iż redaktorzy naukowci nie zaproponowali czytelnikowi artykułu naukowego poświęconego np. relacjom gospodarczym między Polską a Ukrainą, który jest na wysokim poziomie i zarówno import z Polski na Ukrainę, jak i eksport do Polski z Ukrainy osiąga dobre wskaźniki ekonomiczne⁷. Jednak ten minus absolutnie nie wpływa na

⁷ Szerzej zob.: *Choć polskie firmy boją się ryzyka, wymiana handlowa z Ukrainą rośnie*, <https://www.>

jakość książki, bowiem dzięki poruszonym aktualnym kwestiom dot. gospodarki Ukrainy jest innowacyjna i znacząco przyczynia się do rozwoju wzbogacenia anglosaskiej literatury przedmiotu.

Reasumując, warto dodać, iż niniejsza książka jest istotnym źródłem wiedzy zarówno dla badaczy nie tylko państwa ukraińskiego, ale i państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz zajmujących się ekonomiczną krajów wschodnich, jak i dla laików. Lektura ta pozwala poznać aktualne uwarunkowania Ukrainy w kontekście gospodarki i ekonomii przy uwzględnieniu obecnej sytuacji społeczno-politycznej, z jaką mamy do czynienia na Ukrainie. Dodajmy jeszcze, że zaoferowano czytelnikowi interesującą lekturę, która miejmy nadzieję, że w niedalekiej przyszłości doczeka się polskiego tłumaczenia i tym samym stanie się cenną pozycją w polskiej literaturze przedmiotu.

Bibliografia

- Freedman L., *Ukraine and the Art of Strategy*, Oxford–New York 2019.
Krawchuk A., Bremer T. (eds.), *Churches in the Ukrainian Crisis*, Cham 2016.
Matveeva A., *Through Times of Trouble. Conflict in Southeastern Ukraine Explained from Within*, Lanham–Boulder 2018.
Matlary H., Heiera J. (eds.), *Ukraine and Beyond. Russia's Strategic Security Challenge to Europe*, Cham 2016.
Odekun M. (ed.), *Encyclopedia of world poverty*, Vol. 3, Thousand Oaks–London 2006.
Woźniak A., *Choć polskie firmy boją się ryzyka, wymiana handlowa z Ukrainą rośnie*, <https://www.rp.pl/Biznes/303289850-Choc-polskie-firmy-boja-sie-ryzyka-wymiana-handlowa-z-Ukraina-rosnie.html>.